

DOPRINOS HRVATSKOG FRANJEVAČKOG BIOGRAFSKOG LEKSIKONA UPOZNAVANJU HRVATSKE FILOZOFSKE BAŠTINE

VERONIKA RELJAC

*Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Teologija u Rijeci*

UDK 271.3(497.5)(031)
1(091)(497.5)
Pregledni članak
Primljen: 1. 3. 2011.
Prihvaćen: 18. 5. 2011.

Sažetak

Hrvatski franjevački biografski leksikon (Zagreb, 2010) djelo je Vijeća franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine i Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža« u Zagrebu. Urednici su povjesničari franjevci Emanuel Hoško i Vicko Kapitanović te leksikograf Pejo Čošković. U popisu članova uredništva navedeno je deset znanstvenih i stručnih radnika koji su pomogli da dođe do konačne redakcije gotovo 2000 objavljenih biografija koje je pisalo sto suradnika. Suradnici pripadaju dvadeset i jednoj franjevačkoj pokrajinskoj zajednici triju ograna prvog franjevačkog reda (franjevcima-maloj braći, franjevcima konventualcima i franjevcima kapucinima), drugom franjevačkom redu ili sestrama klarisama te brojnim ženskim zajednicama trećeg franjevačkog reda; trećem franjevačkom redu pripadaju i franjevci samostanski trećoreci, nekoć pustinjačkog života, ali zauzetih za hrvatsku glagoljsku baštinu. U leksikonu su predstavljeni franjevci i franjevke koji su važni za brojne tipološki različite zajednice unutar franjevačkog pokreta koje su nastajale i razvijale se među Hrvatima u vjernosti franjevačkoj karizmi, ovisno o teritorijalnim i povijesnim okolnostima. U njemu su našli mjesto i oni koji su dali svoj prilog izgradnji hrvatskog društva, napose prosvjete i kulture u svim njezinim granama, kao i ostvaritelji poslanja Crkve u hrvatskom narodu i među drugima koji s njime žive. Leksikon tako donosi biografije osoba istaknutih u društvenom i javnom životu kao što su pisci i pjesnici, filozofi i teolozi, glazbenici i širitelji narodne prosvjete, umjetnici i graditelji te pastoralni i karitativni radnici. Ovaj osvrt na leksikon želi predstaviti filozofske mislioce koji su kao učitelji filozofije napisali filozofijske spise, danas sačuvane u rukopisu ili objavljene tiskom. Neki od njih djelovali su izvan Hrvatske, a ima i onih koji su djelovali u Hrvatskoj premda nisu bili hrvat-

skog podrijetla. Radi bolje preglednosti u ovom prikazu razvrstani su u pet skupina koje su naizgled određene kronološki, a zapravo su ta razdoblja označila promjene nastavne osnove u visokim filozofskim školama.

Ključne riječi: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, filozofska učilišta, filozofski rukopisi, tiskane postavke javnih rasprava

Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine i Leksikografski zavod »Miroslav Krleža« u Zagrebu objavili su 2010. *Hrvatski franjevački biografski leksikon*. Urednici su povjesničari franjevci Emanuel Hoško i Vicko Kapitanović te leksikograf Pejo Čošković. Deset je znanstvenih i stručnih radnika u uredništvu pomoglo da dođe do konačne redakcije gotovo 2000 objavljenih biografija koje je pisalo sto suradnika. Oni su sudjelovali u zaključnim poslovima oko leksikona. Suradnici pripadaju dvadeset i jednoj franjevačkoj pokrajinskoj zajednici triju ogranaka prvog franjevačkog reda (franjevcima-maloj braći, franjevcima konventualcima i franjevcima kapucinima), drugom franjevačkom redu ili sestrama klarisama te brojnim ženskim zajednicama trećeg franjevačkog reda; trećem franjevačkom redu pripadaju i franjevci samostanski trećoreci, nekoć pustinjačkog života, ali zauzetih za hrvatsku glagoljsku baštinu. Rad na leksikonu trajao je dva desetljeća upravo zato što je bilo teško usuglasiti spomenutu raznolikost franjevačkih zajednica proizašlih iz pokreta sv. Franje Asiškoga (1182–1226). Ipak je taj posao priveden kraju u godini proslave osam stoljeća od početka franjevačkog pokreta; taj je pokret naime usmeno odobrio 1209. papa Inocent III.

U leksikonu su našli mjesto oni pripadnici franjevačkog pokreta koji su dali svoj prilog izgradnji hrvatskog društva, napose prosvjete i kulture u svim njezinim granama, kao i ostvaritelji poslanja Crkve u hrvatskom narodu i među drugima koji s njime žive. Predstavljeni su također franjevci i franjevke koji su važni za brojne tipološki različite zajednice unutar franjevačkog pokreta što su nastajale i razvijale se među Hrvatima u vjernosti franjevačkoj karizmi, ovisno o teritorijalnim i povijesnim okolnostima. Leksikon svojim sadržajem ponire i duboko u prošlost i sigurno pruža nove spoznaje o crkvenom ustrojstvu na našem tlu u srednjem vijeku, a osobitu pozornost posvećuje onim franjevcima i franjevkama koje današnje zajednice pamte kao graditelje vlastite baštine, napose svece i mučenike. U leksikonu su ipak prije svega našle mjesto osobe istaknute u društvenom i javnom životu kao

što su pisci i pjesnici, filozofi i teolozi, glazbenici i širitelji narodne prosvjete, umjetnici i graditelji te pastoralni i karitativni radnici bez kojih Crkva u našem narodu ne bi ostvarila svoje poslanje. Prikazane su osobe iz daleke prošlosti, a biografska istraživanja zaustavljaju se kod preminulih u naše dane.

Ovom je osvrtu na *Hrvatski franjevački biografski leksikon* zadaća upozoriti na one hrvatske franjevce koje je opravdano predstaviti kao filozofske mislioce koji su kao učitelji filozofije napisali filozofijske spise, danas sačuvane u rukopisu ili objavljene tiskom. Neki od njih djelovali su izvan Hrvatske, a ima i onih koji su djelovali u Hrvatskoj premda nisu bili hrvatskog podrijetla. Za sve je presudno njihovo radno mjesto u filozofskim školama gdje su razlagali filozofska pitanja, a jednako tako važno je vrijeme u kojem su djelovali kao nastavnici filozofije jer su i Crkva i država, nekad više nekad manje, određivali nastavnu osnovu filozofskim školama.¹ Po tom su ključu i raspoređeni franjevački filozofski pisci u ovom prikazu.

Skotisti na razmeđu humanizma i baroka

Još potkraj srednjega vijeka istakao se kao filozof i teolog Juraj Dragišić. Rodio se oko 1445. u Srebrenici u Bosni, a umro 1520. u talijanskom gradu Barletti. Kao mlad franjevac napustio je 1462. Bosnu da ne padne u ruke Turaka i nakon kraćeg zadržavanja u Zadru otišao u Italiju. Ondje je studirao filozofiju i teologiju u Ferrari, Bologni, Firenzi, Paviji, Urbinu, Parizu i Oxfordu. Ubrzo je bio poznat pod imenima: Georgius Benignus de Salviatis, de Feliciis, Macedo, Graecus de Argentina, Argentinensis, de Bosnia, de Urbino, de Florentia, Morlacus, Dobretić. U Firenzi je boravio u više navrata i postao član firentinske neoplatonističke akademije koja je

¹ Leksikon donosi najvećim dijelom biografije pisaca koji su djelovali na franjevačkim filozofskim učilištima pa je opravdano pretpostaviti da su oni slijedili program na koji je utjecala franjevačka filozofijska tradicija. Od osnutka Franjevačkog reda krajem 13. st. niz istaknutih mislilaca, filozofa i teologa, razvija tzv. skotističku filozofiju (peripatetičko-skotističku) i teologiju; ona je nastala i razvijala se kao integralni dio skolastike i često se naziva franjevačkom filozofijom, odnosno teologijom, ili franjevačkom školom. Misaonu baštinu franjevačke škole stoljećima njeguju upravo visokoškolski zavodi u Franjevačkom redu, izgrađivši i osobitu nastavnu osnovu koju su prihvatile franjevačke filozofske i bogoslovne visokoškolske ustanove već početkom 14. stoljeća. Usp. Karlo Balić, »Skotistična škola u prošlosti i sadašnjosti«, *Collectanea franciscana Slavica*, vol. I, Sibenici, 1937, 3–53; Hadrianus /Borak/ a Križovljan, *Primordia scholae franciscanae et thomismus*, Roma, 1961.

bila pod utjecajem Marsilia Ficina i Giovannia Pica della Mirandole. Od tomističkih i skotističkih teologa branio je 900 teza Pica della Mirandole o kršćanskoj kabali, u Rimu je branio Girolama Savonarolu, a potkraj života stao je na stranu Iohannesa Reuchlina koji se suprotstavio uništavanju hebrejskih knjiga dokazujući njihovu važnost za pomirenje svjetskih religija.

Kako se od 1470. kretao u humanističkom krugu kardinala Ivana Bazilija Bessariona u Rimu, njemu je 1471. posvetio svoje prvo poznato djelo, dijalog *De libertate et immutabilitate Dei*. Ostalo je u rukopisu kao i brojna njegova djela među kojima su i ona filozofijskog sadržaja: *De animae regni principe (De voluntate hominis)* i *Dialectica nova*. Zanimljivo je da prvo njegovo tiskom objavljeno djelo nosi naslov koji ukazuje na to da ne zazire od franjevačke filozofske tradicije skotizma,² čak ni skolastike u cjelini, jer nosi naslov: *Dialectica nova secundum mentem Doctoris subtilis et beati Thomae Aquinatis aliorumque realistarum* (Florentiae, 1488, Romae, 1489²). U istom duhu srednjovjekovnog skotizma napisao je i knjigu *Artis dialecticae praecepta vetera et nova* (Romae, 1520). Naslov izgubljenog Dragišićeva spisa *Tractatus de rebus moralibus, atque ad civile regimen pertinentibus* nameće misao da je također riječ o filozofskom djelu.

Dragišić se nakon bijega iz Bosne kratko vrijeme zadržao u Zadru. Nije isključeno da se je već ondje posvetio studiju. Kad je od 1496. do 1500. boravio u Dubrovniku, ondje je predavao filozofiju i teologiju na franjevačkim visokim školama. Istu je zadaću obavljao u Firenzi, Rimu i Pisi. Tri potpisnika njegove biografije u leksikonu (A. S. Kovačić, I. Djamić i M. Žugaj) naglašavaju da su područje Dragišićeva filozofskog interesa bile logika, ontologija i gnoseologija.³ Dragišić je ušao u krug firentinskih neoplatonista i tako pokazao kritičnost prema tomističkoj interpretaciji Aristotela u skolastici. Pokazao je i određenu suzdržanost prema skotističkoj filozofiji, ali je usvojio skotističko shvaćanje slobode kao korjenite autonomije koja

² Utjecaj Ivana Duns Scota († 1308) prisutan je u školama Franjevačkog reda još od 14. stoljeća, premda je Duns Scot u odredbama generalnih kapitula tek 1500. prvi put proglašen učiteljem Franjevačkog reda, i to zajedno s Aleksandrom Haleškim, Bonaventurom, Franjom Mayronom i Richardom da Mediavilla. U odredbama školskog zakonodavstva od 16. st. uvijek se na prvom mjestu među učiteljima reda navodi ime Duns Scota, a generalni kapituli postridentskog razdoblja smatraju ga jedinim učiteljem franjevačkih školskih ustanova. Franjo Emanuel Hoško, *Visoke franjevačke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002, 75.

³ Ante Slavko Kovačić, Ivan Djamić i Marijan Žugaj, »Dragišić, Juraj«, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010, 144–146.

otvara oslobađajuće perspektive Majci Božjoj; u njima obrazlaže njezine vlastitosti koje su prihvatili katolička teologija i crkveno učiteljstvo tek u 19. i 20. stoljeću.

U »zlatnom dobu« skotizma u 16. i 17. st. živio je i djelovao Mate Frće (Matthaeus Ferchius Veglensis, Frkić, Ferčić, Ferkić, Frčić, Ferchi), Krčanin (Krk, 1538 – Padova, 1669). Frće je dobro poznao Scotove spise i tiskom je objavio *Apologia pro Ioanne Duns Scoto in Ioannem Friedericum Matenesium* (Coloniae, 1619), *Apologia historica Scoti in Paulum Iovium Novocomensem* (Bononiae, 1620), *Apologiae pro Joanne Duns Scoto, doctore subtili, libri tres* (Bononiae, 1620), *Vita Joannis Dunsii Scoti, franciscani, doctoris subtilis, et et apologiae pro eodem* (Bononiae, 1622), *Vita beati Joannis Duns Scoti, franciscani, doctoris subtilis* (Venetiis, 1622–1613, Patavi, 1671), *Vita beati Scoti* (Bononiae, 1623), *Discussiones scotisticae de Commentariis metaphysicis et Reportatis Parisensibus adscriptis Ioanni Dunsio Scoto, Doctori Subtili* (Patavii, 1638), *Vita Scoti seu Additiones ad Vitam Scoti impressam* (Paduae, 1671). Frće je bio profesor filozofije i teologije na sveučilištu u Padovi na kojem je u njegovo vrijeme vladala vjernost renesansnom aristotelizmu. Stoga je i Frće pisao filozofsko-peripatetička razmatranja i povijesno-kritička istraživanja naučavanja Duns Scota i Aristotelove filozofije. U svom glavnom povijesno-filozofijskom djelu *Vestigations peripateticae* (Patavii, 1639) polemički razmatra prijepore peripatetičke filozofije iz perspektive onodobnih rasprava o tvorbi, tvornosti i načinu tvorenja prvoga bića, Božjoj uzročnosti, njegovu jedinstvu, broju nebeskih sfera, odvojivij formi, kategorijama, spoznatljivom i prvom spoznatom, besmrtnosti duše, ljudskoj spoznaji te podjeli znanosti.⁴ Usmjerio se u svojim spisima rekristijanizaciji Aristotela, tj. dokazivanju sukladnosti Aristotelove filozofije s kršćanstvom. Jasno ističe svoju nakanu da uskladi aristotelovsku filozofiju s kršćanskim učenjem te priznaje da je riječ o dva misaona sustava: o sustavu razuma, tj. aristotelizma, i sustavu objave. Priznaje razlike među njima. Prihvaća nauk Crkve, ali smatra da slobodno može i nadalje istraživati Aristotelovu misao.⁵ Tako se indirektno vraća neoplatoničkom tumačenju Aristotela prihvaćajući tumačenja sv. Bonaventure,

⁴ Vicko Kapitanović, »Frće, Mate«, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon* (navodimo: HFBL), Zagreb, 2010, 180, 181, Ljerka Schiffler, *Matthaeus Ferchius Veglensis. Mattheo Ferchio Veglense. Matija Frkić Krčanin 1583–1669*, Krk-Rijeka, 2010, str. 123.

⁵ Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, »Filozofija u XVII. Stoljeću«, u: Ivan Golub (ur.), *Hrvatska i Europa*, sv. 3, Zagreb, 2003, 319–320.

ali ostaje vjeran franjevačkoj filozofiji kojoj je sv. Bonaventura začetnik, a bl. Ivan Duns Scot najznačajniji promicatelj.

Filozofski pisci do 1752. godine

Hrvatski su franjevci u Zadru i Dubrovniku još u srednjem vijeku podigli učilišta filozofije i bogoslovne škole, ali su danas zanemarili proučavanje njihova djelovanja. Daleko bolje poznaju povijest visokih škola u svojim pokrajinskim zajednicama franjevci u kontinentalnom dijelu Hrvatske⁶ i u dijelu južne Hrvatske koji je bio do kraja 17. st. u sastavu Osmanlijske države.⁷ U Zagrebu su franjevci još 1670. uspostavili tzv. generalno učilište s učilištem filozofije i bogoslovnom školom. Filozofsko je učilište 1678. djelovalo i na Trsatu, a 1699. počinju svoj rad filozofska učilišta u Budimu i u Šibeniku. Ta učilišta slijede nastavnu osnovu (tzv. »ratio studiorum«) koju je 26. lipnja 1603. odobrio bulom »Decret Romanum Pontificem« papa Klement VIII. (1592–1605) jer je bila u duhu tridentskog školskog zakonodavstva, a istodobno je promicala osobitu franjevačku, tj. skotističku »ratio studiorum« i školsku organizaciju.⁸ Krajem istoga stoljeća general Franjevačkog reda Bonaventura Poerius (1694–1697) upotpunio je školske osnove iz vremena Klementa VIII. Te su odluke bile na snazi sve do druge polovice 18. st. kad su najviši upravitelji Reda Klement Guignoni iz Palerma, Petar Joanecije iz Moline i Paškal Frosconi iz Varese propisali novi nastavni program. Premda je Habsburška Monarhija 1752. prvi put zahvatila u program filozofskih i bogoslovnih škola u duhu ranog jozefinizma, franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj radije su slijedili uredbe Joanecija iz Moline. Još uvijek predstoji zadaća boljeg istraživanja njihovih filozofskih spisa iz tog

⁶ Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.

⁷ Vicko Kapitanović, *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj*, Makarska, 1993; Petar Bezina, *Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja*, KS, Zagreb, 1993; isti, *Kulturni djelatnici Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u 18. i 19. stoljeću*, KS, Zagreb, 1994.

⁸ Na osobitosti skotističke filozofije i teologije ukazuju rasprave: Bonaventura Radonić, »Sinteza Skotove filozofije«, u: *Collectanea franciscana slavica*, sv. 1. Sibenici, 1937, 176–243; Krsto Kržanić, »Temelji franjevačke filozofije«, *Ibidem*, 565–574; Capistranus Vyskočil, »Brevis conspectus doctrinae philosophicae ac theologicae Ioannis Duns Scoti«, *Ibidem*, 360–390; Antonius Maria Galikowski, »De praecipuis controversiis philosophico-theologicis inter thomistas et scotistas«, *Ibidem*, 55–80; Zlatko Posavac, *Filozofski rukopisi 18. stoljeća u franjevačkim samostanima Slavonije*, Zagreb, 1993, 127–132.

vremena jer nije isključeno da je slavonsko-podunavski provincijski starješina Josip Blagojević 1765. u svom programu vodio brigu i o tim državnim uredbama.

Poeriusov nastavni program predvidio je tri godine filozofskog studija u kojem je nastavnik trebao predavati: »summulae«, logiku, fiziku, metafiziku, nauku o duši, o nastajanju i raspadanju, a preostane li mu vremena, onda i o nebu, svijetu i atmosferskim prilikama.⁹ Poerius precizira i nastavnu metodu koja je i do tog vremena prakticirana u franjevačkim školama. Zadužuje predavača filozofije da drži rasprave na temelju teza koje će sastaviti svakog tjedna, mjeseca i školske godine, ili barem na kraju završenoga filozofskog tečaja. Rasprave iz cijele filozofije potrebno je tiskati i držati na javnom mjestu da mu mogu prisustvovati i u njima sudjelovati svi zainteresirani. Neispunjavanje tih odredaba priječi nastavnika filozofije da se prijavi na natječaj za nastavnika teologije. Svoja predavanja nastavnici su vrlo često zapisivali sami ili su to činili njihovi studenti pa su neka i danas sačuvana u rukopisu, a teze javnih rasprava najčešće su objavljivali tiskom. Stoga su danas filozofski rukopisi i tiskane postavke za raspravu najsigurniji vodič za poznavanje i razumijevanje filozofske misli koju su širili nastavnici franjevačkih filozofskih učilišta na hrvatskom tlu.

Koliko je skotistička filozofija bila vezana uz Aristotelovu filozofiju, pokazuje spis Grgura Arbića († potkraj 17. st.). On je predavao filozofiju u Dubrovniku po programu koji je odobrio papa Klement VIII. Nije isključeno da je prije Dubrovnika Rim bio mjesto njegova naučavanja. Njegovi su spisi u rukopisu danas u franjevačkom samostanu u Zaostrogu što nameće misao da je taj dio jadranskog priobalja bio njegova postojbina.¹⁰ Spis koji razlaže Aristotelovu fiziku (1715) napisao je i Stjepan Vilov (†1747), predavač na filozofskom učilištu u Budimu i hrvatski književnik. Vilovljevi su suvremenik Šimun Mecić (oko 1683–1735) ostavio u rukopisu razlaganja sveukupnog nastavnog programa filozofije u rodnom gradu Požegi (1714–1717).¹¹ Njihov kolega na bogoslovnoj školi u generalnom učilištu u Budimu bio je i Petar Karapandžić (1689–1765). Nije poznato gdje je predavao filozofiju,

⁹ Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 77, 78.

¹⁰ *HFBL*, 22.

¹¹ Mecić je zapisao predavanja svog profesora filozofije Mathaea a Messena u samostanu sv. Didaka u Napulju *Super octo libros physicae Aristotelis brevis examinatio* (usp. Petar Bezina, *Rukopisna baština franjevacca Provincije Presvetoga Otkupitelja*, KS, Zagreb, 1993, str. 60).

a sačuvani su njegovi spisi u kojima razlaže fiziku i logiku.¹² Nešto mlađi Ivan Lukić (1698–1770) predavao je na filozofskim učilištima u Našicama i Požegi (1732–1734) te zapisao predavanja iz svih sastavnica filozofijske nastavne osnove.¹³ U isto su vrijeme na filozofskom učilištu u Šibeniku tri studenta zapisala predavanja Ivana Turića (1699–1751) iz logike,¹⁴ dok je u Budimu predavao istih godina Bernardin Pjanić (oko 1700–1730) i ostavio u rukopisu spis iz peripatetičke fizike u duhu Duns Scota.¹⁵ Franjo Marušić (početkom XVIII. st. – ?) predavao je na filozofskom učilištu u Zaostrugu (1741–1744) i ispisao filozofski rukopis koji sadržajno predstavlja sve sastavnice ondašnje filozofijske nastave.¹⁶ U Budimu (1730–1733) Filip Radić (1705–1766) je ostavio samo spis iz logike.¹⁷ Antun Papušlić (oko 1706–1766) bio je hrvatski i latinski homiletski pisac, a u rukopisu je ostalo njegovo tumačenje logike.¹⁸ Luka Čilić (1707–1770) bio je cijenjen teološki pisac, a opravdano mu je pripisati i spise iz fizike, metafizike i etike.¹⁹ Ivan Šagovac (oko 1708–1736) bio je prvi nastavnik na filozofskom učilištu u Vukovaru, što potvrđuje rukopis njegovih predavanja iz fizike i metafizike.²⁰ Bartol Jurković (prije 1710–1739) predavao je na filozofskom učilištu u Budimu, a sačuvana su predavanja iz metafizike i prve tiskane postavke iz sveukupne filozofijske nastave koje je 1735. predstavio u javnoj raspravi.²¹ Već prije njega Josip Batinić (oko 1700–1731) objavio je 1726. postavke iz sveukupne filozofije koje je branio u Našicama.²² Blaž Šimić (1710–1739) ostavio je samo uvod u filozofiju,²³ a studenti Antuna Žderića (oko 1710–1739) zapisali su njegova predavanja: jedan iz sveukupne nastave peripatetičke filozofije u duhu Duns Scota, a drugi samo iz fizike.²⁴ Skotističkoj školi vjeran je i Emerik Zomborlić (oko 1710–1773) što potvrđuju

¹² *HFBL*, 286.

¹³ *Ibidem*, 345, 346.

¹⁴ *Ibidem*, 544.

¹⁵ *Ibidem*, 453.

¹⁶ *Ibidem*, 370.

¹⁷ *Ibidem*, 464.

¹⁸ *Ibidem*, 427.

¹⁹ *Ibidem*, 116.

²⁰ *Ibidem*, 512.

²¹ *Ibidem*, 277.

²² *Ibidem*, 46.

²³ *Ibidem*, 517.

²⁴ *Ibidem*, 585.

popisi teza dviju filozofskih rasprava.²⁵ Antun Tomašević (oko 1712–1758) latinski je i hrvatski pisac. Ostavio je rukopise iz sveukupne filozofije i peripatetičko-skotističke logike te tiskanu javnu raspravu s opširnim razjašnjenjima.²⁶ Antun Šimunarić (1721–1773) predavao je filozofiju u Zagrebu što potvrđuju i njegovi rukopisi iz logike i metafizike.²⁷ Adalbert Belaj (1730–1783) predavao je na filozofskim učilištima u Remetincu i Varaždinu (1749–1751). Autor je filozofskog priručnika iz logike.²⁸ Andrija Stojčević (1722–1764), nastavnik u Budimu (1750–1753), ostavio je spise iz logike i sveukupne filozofije.²⁹ Bartul Ribarović (1724–1781) u Sinju (1756–1759) pripremao je za studente spis peripatetičko-skotističke logike.³⁰ U isto je vrijeme na filozofskom učilištu u Baji (1750–1753) predavao Alojzije Nemeth (1722–1770) i ostavio u rukopisu spise iz logike, fizike i psihologije.³¹

Prvi zahvat države u nastavni program filozofije 1752. godine

Habsburška Monarhija prihvaća za carice Marije Terezije (1740–1780) prosvjetiteljstvo kao vlastitu državnu ideologiju i već 1752. mijenja nastavni program u crkvenim filozofskim učilištima. U nastavi filozofije fizika dobiva primarno mjesto, dok se ostalim filozofskim predmetima posvećuje manje pozornosti. Fizika se dijeli na opću i posebnu; opća raspravlja o tjelesima, njihovim svojstvima i sastavu, a posebna se bavi promatranjem prirode i različitih prirodnih pojava. Nastava filozofije ubuduće traje dvije godine; u prvoj se predaje logika, metafizika i matematika, a u drugoj etika, psihologija i fizika.³² Franjevci u istočnom dijelu kontinentalne Hrvatske nisu odmah prihvatili ovu državnu uredbu, već su i nadalje slijedili aristotelovsko-skotističku filozofiju. Potvrđuju to objavljeni popisi postavki za javnu raspravu u godinama poslije spomenute državne uredbe. U duhu je skotizma Benedikt Zebić (1727–1779) razlagao filozofiju u Aradu (1752–

²⁵ *Ibidem*, 579. Nažalost, uz ime Emerika Zomborlića u *HFBL*-u potkrala se pogreška pa nije zabilježen drugi objavljeni popis teza. Usp. Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 425.

²⁶ *HFBL*, 538.

²⁷ *Ibidem*, 519.

²⁸ *Ibidem*, 51.

²⁹ *Ibidem*, 507.

³⁰ *Ibidem*, 474, 475.

³¹ *Ibidem*, 406.

³² Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 82.

1755) što pokazuju njegove tiskane postavke.³³ Isto potvrđuju i tiskane postavke Jerolima Bačića (oko 1725–1776), koji je predavao filozofiju u rodnom Slavanskom Brodu (1753–1755).³⁴ Luka Brebrić (†1762) u Požegi je predstavio u javnoj raspravi postavke iz cijele filozofije i ističe svoju vjernost Duns Scotovoj filozofiji.³⁵ Đuro Gajtančić (1730–1766) predavao je na filozofskom učilištu u Osijeku i Brodu na Savi (1758–1761). On ne ističe da slijedi Duns Scotovu razradu Aristotelove filozofije u objavljenim tezama iz logike,³⁶ a ne čini to ni Ladislav Jezik (1733–1793), pisac predavanja iz fizike i psihologije.³⁷ Barnaba Cronfeld (1730–1788) kao nastavnik učilišta u Vukovaru (1758–1761) objavio je tri popisa teza iz filozofije, a peripatetičko-skotističku upravljenost naglašava tek u trećoj zbirci.³⁸ Ni ostali nastavnici filozofskih učilišta nisu se razlikovali od spomenutih u to vrijeme. Tako nastavnik filozofskog učilišta u Budimu Hijacint Peyer (†1794) predaje tri godine (1756–1759) po načelima Duns Scota; predavanja prve nastavne godine zabilježio je Ante Orlandić.³⁹ Trogodišnjem nastavnom programu ostao je vjeran i njegov nasljednik Ambroz Zomborlić (oko 1735–1769), pisac priručnika iz logike, metafizike i fizike te objavljenih postavki za javnu raspravu.⁴⁰ Vjernost Aristotelu i Duns Scotu potvrđuje i Ladislav Spaić (1725–1799), nastavnik filozofskog učilišta u Našicama (1758–1760), u svojim zapisanim predavanjima iz logike, metafizike i fizike.⁴¹ U to vrijeme je Jakov Mušeg (1732–1770) na filozofskom učilištu u Pečuhu (1761) ostavio u rukopisu spise iz metafizike i opće fizike, pisane u istom duhu,⁴² a Alan Moshomer (1731–1789) predavao je na filozofskim učilištima u rod-

³³ *HFBL*, 575, 576.

³⁴ *Ibidem*, 27.

³⁵ Nažalost Brebrić nije uvršten u *HFBL*, ali o njegovu djelovanju dovoljno svjedoči spomenuti tiskani tezarij.

³⁶ *HFBL*, 185.

³⁷ *Ibidem*, 267.

³⁸ *Ibidem*, 110.

³⁹ *HFBL*, 421.

⁴⁰ *Ibidem*, 579.

⁴¹ *Ibidem*, 501, 502. Punu vjernost peripatetičko-skotističkoj filozofiji potvrđuju naslovi njegovih spisa, osobito zapis nepoznatog studenta iz Provincije Presvetog Otkupitelja koji je ovako naslovio Spaićevo fiziku: *Tractatus in universam Aristotelis Physicam qui ad mentem Doctoris Subtilis explicatus. In gratiam philosphiae Lectoris... in lyceo Aristotelico Scotico Conventus S. Antonii Paduani et inceptum anno 1759*. Usp. Petar Bezina, *Rukopisna baština franjevacca Provincije Presvetoga Otkupitelja*, 61.

⁴² *HFBL*, 402.

nom Varaždinu (1760/61) i u Zagrebu (1761/62). Još prije nego što je postao nastavnik napisao je spis u duhu skotizma, a za predavanja iz sveukupne filozofije naznačio je da su vjerna Aristotelu i Duns Scotu (1762).⁴³ Vjenceslav Sklenski (1732–1790), inače svestran teološki i povijesni pisac, u istom je duhu napisao postavke za raspravu (1763).⁴⁴

Josip Pavišević (1734–1803) predavao je u Osijeku, a njegov spis iz logike (1761) zapravo je gradivo prve nastavne godine trogodišnjeg nastavnog programa filozofije.⁴⁵ Leonard Potočnjak (1734–1804), nastavnik na filozofskom učilištu u Zagrebu (1763–1765), u svom priručniku svega filozofskog gradiva i zatim u postavkama za javnu raspravu ne spominje izričito Aristotela i Duns Scota, već naglašava da slijedi »slavne filozofe«.⁴⁶ Aristotela i Duns Scota nije spomenuo u naslovu objavljenih postavki iz logike i metafizike ni Mihael Schreiner, nastavnik filozofskog učilišta u Požegi (1763).⁴⁷ Istovremeno je predavao na filozofskom učilištu u Baji (1760–1763) Bernardin Novak (1730–1789) ne krijući u svojim rukopisima iz uvoda u filozofiju, logike i opće i posebne fizike vjernost Duns Scotu.⁴⁸ Na filozofskom učilištu u Zaostrogu (1763–1765) pripremio je za studente priručnik iz logike Josip Franić (oko 1742–1786).⁴⁹ Vjernost peripatetičko-skotističkom sustavu ističe i nastavnik filozofskog učilišta u Budimu Jerolim Jakočević (1739–1790) u svom rukopisu (1763–1766).⁵⁰ Franićev i Jakočevićev suvremenik Antun Fenić (1739–1805) djelovao je na filozofskom učilištu u Požegi (1763–68) gdje je nastao njegov rukopis iz fizike.⁵¹ U isto vrijeme predavao je u Sinju Ivan Kardum i ostavio u rukopisu svoja preda-

⁴³ *Ibidem*, 401.

⁴⁴ *Ibidem*, 492, 493.

⁴⁵ *Ibidem*, 435. Pavišević slijedi priručnik franjevačkog filozofa Fortunata iz Brescie (1701–1754), tajnika vrhovnog starješine Franjevačkog reda Joanecija a Molina, koji je u svom priručniku zabilježio i mišljenja novih filozofa Descartesa, Gassendia i Newtona. Usp. Žarko Dadić, »Rukopis Josipa Paviševića *Philosophia mentis ac sensuum* u sklopu novog metodološkog pristupa u franjevačkim filozofijama«, u: Ana Pintarić, Franjo Emanuel Hoško (ur.), *Zbornik o Josipu Paviševiću*, Osijek, 2006, 227–237.

⁴⁶ *Ibidem*, 457.

⁴⁷ Nepažnjom Schreiner nije uvršten u *HFBL*, ali su njegove postavke zabilježene na drugom mjestu. Usp. Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 421.

⁴⁸ *HFBL*, 416.

⁴⁹ *Ibidem*, 175.

⁵⁰ *Ibidem*, 263.

⁵¹ *Ibidem*, 166.

vanja iz sveukupne filozofije.⁵² U Varaždinu je pak Rupert Hackl (1735–1773) pripremio priručnike iz logike, metafizike i fizike (1764–1767),⁵³ a u Vukovaru je Paškal Dule (1737–1800) u rukopisu ostavio predavanja iz uvoda u filozofiju, logiku i metafiziku (1764–1767).⁵⁴ Tada je i Hadrijan Lohr (1736–1784) objavio postavke iz sveukupne filozofije (1767).⁵⁵ U Čakovcu je sav nastavni program filozofije (1764–1767) predavao Oton Česenika (1738–1782).⁵⁶ U Živogošću je 1765. započeo trogodišnji program filozofske nastave Paškal Vladimirović (oko 1738–1794) i napisao predavanja iz logike s izrazitim naznakama da pripadaju aristotelovsko-skotističkoj filozofskoj baštini.⁵⁷ U Brodu je predavao Andrija Heitzer (1732–1803) i objavio tiskom teze javne rasprave.⁵⁸ Istodobno je na filozofskom učilištu u Zagrebu (1765–1768) Eugen Klimpacher (1738–1817) ostavio u rukopisu predavanja sveukupnog filozofskog programa.⁵⁹ Na filozofskom učilištu u Našicama (1766–1769) tada je priredio priručnike iz logike, metafizike i fizike Đuro Martinović (1739–1797).⁶⁰ Istih godina je sveukupni sadržaj nastave filozofije priredio i Pavao Bujas (1739–1803), nastavnik u Zaostrogu (1766–1769), i to u duhu skotizma.⁶¹

Nastavni program filozofije Josipa Blagojevića (1765) za Slavoniju

U Slavoniji i Podunavlju prostirala se poslije 1757. franjevačka Provincija sv. Ivana Kapistranskoga. Njezin treći provincijal Josip Blagojević za učilišta filozofije u njoj proglasio je 17. rujna 1765. novi program *Elenchus pro provincia S. Joannis a Capistrano a Patribus Philosophie lectoribus ex determinatione Venerabilis Definitorii in prima intermedia capitulari congregatione die 22. VII. 1765. in convento... Petrovaradini rite, legitime et*

⁵² *Ibidem*, 287.

⁵³ *Ibidem*, 219.

⁵⁴ *Ibidem*, 154.

⁵⁵ *Ibidem*, 339.

⁵⁶ *Ibidem*, 118.

⁵⁷ *Ibidem*, 562.

⁵⁸ *Ibidem*, 222.

⁵⁹ *Ibidem*, 297.

⁶⁰ *Ibidem*, 369.

⁶¹ *Ibidem*, 94.

*canonice celebrata innviolabiliter opservandus.*⁶² Taj program raspoređuje nastavno gradivo na tri nastavne godine i dijeli ga u tri filozofijske discipline: logiku, metafiziku i fiziku; uz njih se kao posve samostalna disciplina navodi također i etika. Zanimljiva je osobito posebna fizika jer uključuje kozmologiju, astrologiju, kronologiju, meteorologiju, fitologiju i zoografiju. Blagojević ne spominje neposredni razlog nastanka ovog programa, ali se iz njegova sadržaja može zaključiti da on nastoji povezati dotadašnju franjevačku školsku filozofiju s novijim filozofskim shvaćanjima, premda ne želi otvarati vrata filozofskim misliocima i strujanjima koja nije prihvatila Crkva. Program naime spominje niz filozofijskih pisaca, ali svi oni pripadaju crkvenim misliocima, štoviše učiteljima Franjevačkoga reda.⁶³ Stoga je najvjerojatnije da taj program nastave slijedi upute iz 1762. vrhovnog starješine Franjevačkog reda Joanecija a Molina. Nije isključeno da su ga pripravili mladi nastavnici filozofije, koji su svoje školovanje završili u Italiji, da tako spriječe prigovore starijih nastavnika novostima koje su oni uveli poslije 1762. u svoju nastavu.⁶⁴

Mijo Pitinčević (1740–1794) predavao je u Budimu i Osijeku (1766–1769) te ostavio u rukopisu razlaganje sveukupnog nastavnog programa filozofije,⁶⁵ a u Mohaču i Iloku Filip Medarić (1741–1789), autor izbora filozofskih postavki za javnu raspravu (1768).⁶⁶ Sačuvana su dva predavanja iz filozofije Josipa Jakošića (1738–1804) u Baji (1767–1770), a bio je nastavnik filozofije u Brodu na Savi (1768–1770) i Mohaču (1770/71). U sačuvanom uvodu u filozofiju naglašava da je slijedio skotističku filozofiju.⁶⁷ Inocent Hercer (1741–1816) napisao je spise iz logike i metafizike te tiskao dva popisa postavki za javnu raspravu (1773, 1774).⁶⁸ Rukopis iz metafizike napisao je (1773) i Silvestar Ungar (1745–1789).⁶⁹ Martin Pere-

⁶² *Ibidem*, 63, 64.

⁶³ Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 285, 286.

⁶⁴ Žarko Dadić, »Rukopis Josipa Paviševića *Philosophia mentis ac sensuum* u sklopu novog metodološkog pristupa u franjevačkim filozofijama«, u: Ana Pintarić, Franjo Emanuel Hoško (ur.), *Zbornik o Josipu Paviševiću*, Osijek, 2006, 231.

⁶⁵ *HFBL*, 452.

⁶⁶ *Ibidem*, 380, 381.

⁶⁷ *Ibidem*, 307, 308.

⁶⁸ *Ibidem*, 222.

⁶⁹ *Ibidem*, 547.

czky (1743–1777) objavio je popis teza iz sve filozofije (1773),⁷⁰ a Antun Perczky (1748–1792) u rukopisu je ostavio logiku i metafiziku te dva tezarija za javnu raspravu: jedan iz metafizike (1776), a drugi iz sveukupne filozofije (1776).⁷¹ Aleksandar Tomiković (1743–1829) ostavio je predavanja iz logike, metafizike i fizike (1773–1776) te postavke za javnu raspravu iz sveukupne filozofije (1776).⁷² U tom razdoblju objavili su prije Tomikovića tiskom postavke za javnu raspravu iz filozofije Franjo Brkljačić (1740–1770),⁷³ Franjo Kristl (1738–1810),⁷⁴ Samuel Horvat (1742–1793),⁷⁵ Anastazije Kišfaludi (1773),⁷⁶ Damascen Čendeš (1739–1798)⁷⁷ i Felicisim Rutti (1775).⁷⁸

Državni program nastave filozofije

Kad su državne vlasti postale svjesne pritajenog otpora crkvenih filozofskih učilišta programu iz 1752. godine, traže 1772. njihovo usklađivanje sa sveučilišnim nastavnim programom u duhu prosvjetiteljstva. Monarhija je 22. kolovoza 1777. proglasila novi sveobuhvatni školski plan, koji razrađuje nastavni program u svim vrstama škole: *Ratio educationis totiusque rei literariae per Regnum Ungariae et Provinciis eidem annexis*.⁷⁹ Godine 1774. pak traži da nastavnici filozofije slijede razradu filozofije budimskoga sveučilišnog profesora Ivana Horvatha.⁸⁰ Ipak su Gerard Židić (1742–1781)⁸¹

⁷⁰ *Ibidem*, 440.

⁷¹ *Ibidem*, 440.

⁷² *Ibidem*, 541.

⁷³ *Ibidem*, 85.

⁷⁴ *Ibidem*, 318.

⁷⁵ *Ibidem*, 227.

⁷⁶ *Assertiones ex universa philosophia ad studium theologicum ordinata*. *QuinqueEcclesiis* 1773. – Autor tog spisa nije uvršten u *HFBL*.

⁷⁷ *Ibidem*, 114.

⁷⁸ *Assertiones eclecticico-critico philosophicae ex praelegomenis universae philosophiae logico-criticae*. Varasdini 1775. Ni taj filozofski pisac nije našao mjesto u *HFBL*-u.

⁷⁹ Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 25, 26.

⁸⁰ *Arhiv Hrvatske*, JU-3 fasc. 198, br. 7: »Pro traditione deinceps Philosophiae decretum... Deffinitorium proponendam Philosophiam Horvathii quae in Universitate Budensi perlegitur...« Doista Horvatov priručnik nalazimo u samostanskim bibliotekama u Zagrebu, Varaždinu, Virovitici i u Krapini. U izvještaju rektora Zagrebačke akademije 1775. ističe se da kod predavanja profesori filozofije slijede u tumačenju logike Horvata, a u izlaganju fizike Viwolta.

⁸¹ *HFBL*, 586.

i Sabin Sekovanić (1748–1815)⁸² napisali vlastite priručnike iz sveukupne filozofije, Adulf Haemerle (1741–1788) predavanja iz logike i kritike,⁸³ dok je priručnik iz fizike Makarije Sinković (1744–1773) započeo, a završio Bernardin Farkašić (1745–1783).⁸⁴ Neposredno prije nego što je država 1783. dokinula crkvene filozofske škole, zabilježio je svoja predavanja iz filozofije u Čakovcu Ladislav Lacković (1748–1830). Razrađuje kao samostalne discipline kozmologiju, psihologiju i teodiceju uz logiku, fiziku i metafiziku.⁸⁵ Židić je također objavio 1776. i teze za javnu raspravu iz filozofije. To su učinili i 1776. Petar Lipovčević,⁸⁶ 1777. Dalmacije Skurjanec,⁸⁷ 1779. i 1780. Hadrijan Zubanović.⁸⁸ God. 1779. teze iz filozofije objavili su također Sekovanić i Paško Jukić (1748–1806),⁸⁹ a 1780. Grga Peštalčić⁹⁰ i Dominik Martinović (kasnije vođa tzv. jakobinske urote Ignjat Martinović).⁹¹ Martinović je i 1781. objavio teze za javnu raspravu kao i Terencijan Buberlee⁹² i Cecilijan Oeckl,⁹³ 1782. Henrik Neumann,⁹⁴ a 1783. Andeo Weidenbach⁹⁵ i Bartol Čordašić.⁹⁶

Andriju Dorotića (1761–1837) nisu spriječili zakoni Habsburške Monarhije u nastavničkom djelovanju, jer je predavao filozofiju u Orvietu i Rimu (1790–1793) te ostavio više filozofskih spisa.⁹⁷ Kako je Monarhija 1797. dopustila franjevcima i drugim crkvenim redovima ponovno otvaranje filozofskih učilišta, u njima djeluju Klement Orovcjanin (1755–1813),⁹⁸

⁸² *Ibidem*, 487, 488.

⁸³ *Ibidem*, 220.

⁸⁴ Njihov spis nije našao mjesto u *HFBL*-u, premda je zabilježen u: Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 102, 103.

⁸⁵ *HFBL*, 327.

⁸⁶ *Ibidem*, 337.

⁸⁷ *Ibidem*, 494.

⁸⁸ *Ibidem*, 583, 584.

⁸⁹ *Ibidem*, 271.

⁹⁰ *Ibidem*, 444, 445.

⁹¹ Franjo Emanuel Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 418. Martinović nije našao mjesto u *HFBL*-u.

⁹² *HFBL*, 91.

⁹³ *Ibidem*, 491.

⁹⁴ *Ibidem*, 406, 407.

⁹⁵ *Ibidem*, 574.

⁹⁶ *Ibidem*, 117.

⁹⁷ *Ibidem*, 141, 142.

⁹⁸ *Ibidem*, 422, 423.

Grga Peštalić (1755–1809), Nikola Marinović (1781–1815),⁹⁹ Krizostom Fogh (1777–1834),¹⁰⁰ Grga Čevapović (1786–1830),¹⁰¹ Tadija Stojanović (1793–1825)¹⁰² i drugi. Vlastita filozofijska gledanja i izbor ponuđenih filozofskih mišljenja nisu mogli nuditi svojim studentima jer su bili dužni slijediti državni program nastave filozofije i koristiti od države odobrene priručnike, a popise postavki za javnu raspravu slali su na odobrenje mjesnim biskupima i regionalnim ravnateljima školstva. Orovčanin, Peštalić i Marinović su tako objavili tiskom tezarije filozofskih rasprava. Jedino je u to vrijeme (1808–1813) nastavnik filozofskog učilišta u Šibeniku pod francuskom upravom Frano Perić (1782–1852) ostavio vlastita predavanja u rukopisu.¹⁰³ Nastavnu osnovu crkvenih filozofskih škola u Habsburškoj Monarhiji nije izmijenio ni konkordat između Svete Stolice i Austrije pa su je slijedile škole sve kraja 19. stoljeća.

Zaključak

Hrvatski franjevački biografski leksikon jasno ukazuje na to da su hrvatski franjevci stoljećima njegovali osobitu sastavnicu skolastičke filozofije, tzv. peripatetičko-skotističku filozofiju. Potvrđuju to tiskane postavke za javnu raspravu i brojni rukopisi iz 18. stoljeća. Sadašnji stupanj istraživanja djelovanja franjevačkih filozofskih škola u kontinentalnoj Hrvatskoj i u unutrašnjoj Dalmaciji otkriva da je u to vrijeme skotistička filozofija u tim hrvatskim pokrajinama, a također u Bosni i Hercegovini, utjecala daleko više od peripatetičko-tomističke filozofije na obrazovanje svećenika pa je opravdano pretpostaviti da je imala i velik utjecaj na promicanje poslijetridentske katoličke obnove te posljedično i na duhovnost hrvatskih kato-

⁹⁹ *Ibidem*, 360, 361.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 172.

¹⁰¹ *Ibidem*, 115.

¹⁰² *Ibidem*, 507.

¹⁰³ *Ibidem*, 442. Kapitanović i Bezina nisu uspjeli utvrditi autore velikom broju filozofskih rukopisa koje čuvaju samostanski arhivi i knjižnice Provincije Presv. Otkupitelja u Dalmaciji. No oprezno treba spomenuti da nisu smatrali indikativnim naznačene godine i mjesta nastanka tih spisa. Da su na temelju arhivskih izvora utvrdili tko je u naznačenom mjestu određene godine bio nastavnik filozofije, mogli su utvrditi i tko je autor tih spisa. Hoško je upravo na taj način utvrdio autore više filozofskih rukopisa na području kontinentalne Hrvatske.

lika.¹⁰⁴ Od decidiranog suda treba se uzdržati dok se ne provedu daljnja povijesna istraživanja stanja filozofskog obrazovanja koje su pružale visoke filozofske škole franjevaca u Istri i priobalnoj Dalmaciji pod vlašću Venecije od početka 15. st. do konca 18. st. te franjevaca konventualaca, franjevaca kapucina i franjevaca samostanskih trećoredaca.

Hrvatski franjevački biografski leksikon potvrđuje da su franjevci i u 19. st. održali vlastita filozofska učilišta, ali su u nastavnom programu morali slijediti uredbe Habsburške Monarhije pa su napustili peripatetičku, odnosno aristotelovsko-skotističku filozofiju. Papa Leon XIII. 1879. enciklikom *Aeterni Patris* pozvao je crkvene filozofske i teološke škole na vjernost skolastičkoj misli, napose tomizmu; o skotizmu nije bilo riječi u toj njegovoj enciklici. Franjevci su sami pokrenuli ponovno izdavanje djela Ivana Duns Scota i taj posao povjerali međunarodnoj skotističkoj komisiji. Iz *Hrvatskog franjevačkog biografskog leksikona* može se utvrditi da je na čelu te komisije od 1938. pa do smrti bio Karlo Balić (1899–1977) i da su se već ranije predali studiju skotističke filozofije Karlo Eterović (1874–1935), Teofil Harapin (1883–1944), Bonaventura Radonić (1888–1945), Vjenceslav Nakić (1890–1964), Krsto Kržanić (1894–1973) i Bonifac Badrov (1896–1974), a kasnije Hadrijan Borak (1915–1993) i Kornelije Šojat (1938–2006); u skotističkoj komisiji djelovalo je više hrvatskih franjevaca. No od Crkve 1931. odobrena nastavna osnova za visoke škole *Deus scientiarum Dominus* također nije pokazala zanimanje za peripatetičko-skotističku filozofsku misao, nisu je slijedili ni hrvatski franjevci u vlastitim visokim školama.

Svakako je *Hrvatski franjevački biografski leksikon* vrijedan izvor za cjelovito poznavanje filozofijskog razmišljanja u Hrvata te jasan poticaj i siguran vodič za daljnja istraživanja, i to ne samo peripatetičko-skotističke već i peripatetičko-tomističke filozofije.

¹⁰⁴ Peripatetičko-tomističku filozofiju njegovale su biskupijske i pavlinske filozofske škole u Hrvatskoj, a najvećim dijelom i isusovačke filozofske škole ili akademije. Rad biskupijskih filozofskih škola u Hrvatskoj nije istražen, dok je samo djelomično istraženo djelovanje pavlinskih filozofskih učilišta (usp. Franjo Emanuel Hoško, »Pavlinske srednje i visoke škole«, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786*, Zagreb, 1989, 301–312; isti, »Filozofsko i teološko školovanje primorskih i istarskih pavlina na Generalnome učilištu u Lepoglavi«, u: isti, *Zapadnohrvatske povijesne teme*, Rijeka, 2009, 101–122) te isusovačkih filozofskih škola (usp. Miroslav Vanino, *Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633–1773*, Zagreb, 1930; Mijo Korade, »Filozofska i prirodnoznanstvena djela u XVIII. stoljeću«, *Vrela i prinosi*, 18 (1990/91), br. 18, 21–67).

CONTRIBUTION OF CROATIAN FRANCISCAN BIOGRAPHICAL LEXICON TO CROATIAN PHILOSOPHICAL HERITAGE

Summary

Croatian Franciscan Biographical Lexicon (Zagreb, 2010) is the work of the Council of the Franciscan community of Croatia and Bosnia and Herzegovina and the Lexicographic Institute »Miroslav Krleža« in Zagreb. The editors are Franciscans historians Emanuel Hoško and Vicko Kapitanović and lexicographer Pejo Čošković. On the editorial list were ten scientific and professional workers who have helped to reach a final editorial that has almost 2000 published biography written by one hundred associates. Associates belong to twenty one Franciscan provincial communities of the three branches of the first Franciscan Order (Franciscan-Friars Minor, Conventual Franciscans and the Capuchins Franciscans), the second Franciscan order or Sisters of the Poor Clares, and many female communities of the Franciscan Third Order, third Franciscan order Franciscan monastery belonging to the Third Order, once solitary life, but occupied by the Croatian Glagolitic heritage. In the lexicon are presented Franciscan friars and sisters that are important for a number of topologically different communities within the Franciscan movement, which created and developed among the Croats in fidelity to the Franciscan charisma, depending on the territorial and historical circumstances. In it, also found a place, those who gave their contribution by building the Croatian society, especially education and culture in all its branches, as well as those who accomplished a mission of the Church in the Croatian people, and among others who live with them. Lexicon brings biographies of persons prominent in social and public life, such as writers and poets, philosophers and theologians, musicians, spreaders of National Education, artists and builders, pastoral and charitable workers. This review of the Lexicon wants to present philosophical thinkers who have as teachers of philosophy written some philosophical writings, today still preserved in manuscript or published in printed form. Some of them were acting outside of Croatian, and there are those who have served in Croatia, although they were not of Croatian origin. For better clarity, in this review they are classified into five groups that are apparently determined chronologically but in fact these periods made changes in teaching the basics in higher school of philosophy.

Key Words: Croatian Franciscan biographical lexicon, schools of philosophy, philosophical writings, printed setting of public hearings